

WANDELEND STILSTAAN

ROUW KAN JE BESLUIPEN, OVERDONDEREN EN VERWARREN. WAAR MOET JE HEEN MET JE VERDRIET? SCHRIJVER JANTINE JONGBLOED LOOPT EEN VIJFDAAGS ROUWPAD OP TERSCHELLING EN MERKT HOE STILSTAAN BIJ VERLIES, ROUW KAN VERSCHERPEN ÉN VERZACHTEN.

— TEKST EN FOTOGRAFIE JANTINE JONGBLOED —

Weken had ik uitgekeken naar deze wandeling op mijn lievelingseiland. Eindelijk terug naar de duinen, de Waddendijk, mijn favoriete strandtent. Maar tijdens de reis naar de boot voel ik ineens alleen nog maar tegenzin. Pas nu, heel vertraagd, daalt het besef in dat ik niet op vakantie ga en dat dit geen vrolijk uitje is. Ik ga vijf dagen wandelen om ruimte te maken voor verdriet. Verdriet dat me soms in de weg zit, soms overvalt, maar dat ik – als het even lukt – het liefst uit de weg ga. Ik ga naar Terschelling om te rouwen. Ik ga vast de hele tijd huilen en me eenzaam voelen, bedenk ik me. Getverdemme, daar heb ik helemaal geen zin in. Maar ik voel ook dat ik eraan moet, dat het tijd is.

Mijn onderwerp van rouw is niet bepaald klassiek. Ik rouw niet om een overleden dierbare – een grote luxe –, maar om de keuze om geen moeder te worden. Een beslissing waar een lang proces aan voorafging: wél een kindervens, twee mislukte zwangerschappen, twijfel, mijn eitjes ingevroren en uiteindelijk samen met mijn man de knoop doorgehakt: een leven zonder kind past beter bij ons. Het is een keuze die de laatste tijd vooral gepaard gaat met opluchting, vreugde en berusting. Maar er is net zo goed iets verloren gegaan. Mijn kind nooit ontmoeten, die liefde niet kennen, geen speurtochten uitzetten, vrolijke kerstdiners. Het is een toekomstdroom die voor mij lange tijd óók vanzelfsprekend was. Het verdriet dat ik daarover weleens voel, negeer ik het liefst. In het wandelboekje van de Walk of Grief lees ik: 'Met het vermijden of verdoven van verdriet, sluit je hart zich ook voor andere emoties, zoals verwondering en liefde.' Dat is zo, denk ik. Als ik niet erken dat er met de keuze ook rouw gepaard gaat, voelt het alsof ik niet helemaal eerlijk ben. Het voelt alsof ik een deel van mij afsluit.

LIJDEN OMZETTEN IN LEVEN

Terwijl de boot aanmeert, blader ik door het boekje om te zien waar mijn eerste etappe morgenochtend begint. De wandelroute van 75 kilometer is opgedeeld in vijf dagen. In het boekje vind ik behalve de routebeschrijving ook teksten die uitnodigen tot reflectie, kleine rituele handelingen, informatie over het landschap, de geschiedenis van het eiland en wat praktische informatie (waar ik terechtkan voor een boodschap of een bakje troost – zeker niet onbelangrijk deze dagen).

Ik kom bij van mijn reis op een bankje met uitzicht over het wad. Na een tijdje vraagt een vrouw van in de tachtig of ze naast me mag komen zitten. We zwijgen even samen. Dan doorbreekt ze de stilte met een tekst die doet vermoeden dat ze op raadselachtige wijze weet wat ik hier kom doen: "De zee neemt mee wat je niet meer nodig hebt." Ik glimlach. Ik vertel dat ik het rouwpad ga wandelen. Ze zegt dat zij achttien jaar geleden naar dit eiland is verhuisd toen vlak daarvoor zowel haar man als haar zoon doodgingen. "Je moet lijden omzetten in leven. En zo veel mogelijk blij zijn!" Bij het afscheid wenst ze me een mooie tocht. "Dat je krijgt wat je nodig hebt."

Als ik die middag Arjan Berkhuisen en Anemoon Elzinga – de bedenkers en ontwerpers van dit pad – boven op een duin ontmoet, vraag ik hen met welke intentie mensen aan deze route beginnen. “Sommige willen hun rouw graag een plek geven,” zegt Anemoon. “Strik erom, klaar. Maar dat kan niet. Rouw kan wel de ruimte krijgen. Het rouwpad kan helpen om je open te stellen voor wat gezien wil worden.” Ik vertel hen dat ik deze dagen in het teken zet van mijn niet-moederschap. Ik zeg het wat schoorvoetend, want ik rouw niet om iemand, misschien ‘telt’ dat niet. Afgezet tegen hun verlies – het plotselinge overlijden van hun zestienjarige zoon een paar jaar geleden, een gebeurtenis die de aanleiding was voor het bedenken van dit pad – valt mijn verlies in het niet. Arjan zegt dat ik niet de enige ben die wandelt om een andere reden dan een overledene. Een relatiebreuk, verlies van gezondheid, de toekomst van de aarde: wandelaars die mij voorgingen rouwden om verlies in vele vormen. “En misschien rouw jij toch wel om een persoon,” besluit Anemoon. “Om de moeder die je nooit zult worden.” Zo pijnlijk helder zag ik het nog nooit. Ik ben hier om afscheid van die vrouw te nemen.

De volgende ochtend begint mijn tocht bij de vuurtoren. De eerste drie kilometer loop ik over een breed pad langs de kustlijn richting de duinen. De zon schijnt, boven mij een strakblauwe hemel. Rouw komt niet alleen in druilerige herfstbuien.

Al na een half uur lopen verzamelt het verdriet zich als een bal in mijn keel, alsof het al die tijd in mijn buik lag te wachten tot het omhoog mocht komen. Daar loop ik dan. Zonder kind. Já, het is vrijheid en ja, het is alleen. Ik kijk naar een bordje van Staatsbosbeheer. ‘Kwetsbaar gebied.’ Inderdaad, denk ik.

Vlak daarna klopt de routebeschrijving niet meer met waar ik ben. Al een paar uur na vertrek ben ik verdwaald. Gewoonlijk zou het me irriteren, nu haal ik mijn schouders op. Het past precies bij het thema van mijn week. Rouw kan voelen als een uitgestippelde route die niet meer bestaat, als een werkelijkheid die niet klopt met je kaart. Stilstaan, ademhalen en accepteren dat ik even niet weet waar ik ben, is de enige manier om door te gaan.

Als ik de route heb teruggevonden, pauzeer ik bij een duinmeer. ‘Doodemanskisten’ heet het hier. In de wandelgids lees ik: ‘Wat is er door je verlies nog meer verloren gegaan, aangetast, veranderd?’ De beelden die de vraag oproept steken me. De relatie met mijn man zal nooit veranderen in ‘samen ouders worden’. Mijn ouders zal ik nooit met mijn kind op schoot zien. En met vriendinnen die wel moeder zijn geworden, zal ik nooit op dat vlak kunnen verbinden. Ik neem niet alleen afscheid van mijn imaginaire kind en van een identiteit als moeder, ik neem ook afscheid van alle relaties die zich door het afsnijden van dit pad nooit zullen ontwikkelen.

In een duinpan maak ik foto’s van een kudde keuvelende geiten. Ik zwaaai naar ze, en dan komen ze driftig en imponerend als een grote groep paarden mijn kant op gestoven – met hun hoorns en onduidelijke bedoelingen. Ik schrik en spring over een hekje. Zo kan rouw ook voelen, bedenk ik me: je nodigt het zachtjes uit en dan overvalt het je alsnog. Ik wandel door oude dennenbossen, langs moestuinen en uitzichtpunten die ik soms beklim om de Noordzee te zien schitteren in de verte. Aan het einde van de etappe zitten een paar dikke zwarte raven pontificaal op het pad, als ingehuurd figurantjes.

De volgende dag leidt mijn tocht me vanuit Midsland richting de Waddenzee. In de naastgelegen polder kwaken duizenden ganzen, scholeksters en visdieven. Tussendoor het gepiep van jonge kuikens. Het is broedseizoen. Voor hen wel. Bij de kerk van Hoorn eet ik een krentenbol. Toen ik achttien was, besloot ik om hier te trouwen met mijn vriendje van toen – inmiddels vader van drie kinderen. Rond de kerk liggen honderden prachtige zerken. Welke dromen en relaties liggen hier begraven? Ik denk aan de vriend die de uitvaart van >

zijn dochter moest organiseren – in plaats van andersom, aan mijn moeder die mijn oma dit jaar liet cremen, aan een vriendin die op veel te jonge leeftijd haar beide ouders verloor. Mijn rouw heeft een afwijkende vorm. Ik rouw niet om een lach die ik nooit meer zal horen, maar om iets wat überhaupt nooit zal bestaan. De lach niet zullen herkennen, de geur nooit leren kennen.

Via de Waddendijk wandel ik naar het meest oostelijke dorp. Mijn weg wordt versperd door een alleenstaande moeder met haar kind – in schapevorm. Het lammetje blaast naar me, een zacht, klagend geluid dat iets in me loswoelt. Even sta ik stil, met tranen over mijn wangen, te kijken naar de twee diertjes daar samen.

Op dag drie staat me een lange, trage tocht over de onbewoonde Boschplaat te wachten. Een ruime twintig kilometer, rechttoe, rechtaan, weinig afwisseling. Het is warm, het zand is mul, het is een ploeterdag. Een rare mengelmoe van irritatie, verveling en melancholie overvalt me. Is dit het gevoel dat ik zo nodig een keer niet uit de weg wilde gaan? In mijn boekje lees ik: 'Op deze lange stukken, zonder afslagen en afleiding, is er niets anders dan jij die de ene voet voor de ander zet. [...] Met heel je lichaam doe je mee, en al wandelend voel je hoe jij ook natuur bent, onderdeel van een groter geheel.'

Ik word boos van wat ik lees. Ik ben geen onderdeel van het grotere geheel, ik wijk juist af, dat is waar ik soms verdrietig van word. Hoezo krijg ik niet gewoon een kind? Heeft mijn gevoel van verlies ook daarmee te maken; met het gevoel er niet bij te horen? In de verste verte zie ik geen mens, geen dier, alleen de grote weidse leegheid. Ik moet huilen. Alles voelt vandaag scherp en stekelig en eenzaam.

In de verte het Drenkelingenhuisje, een houten vluchthuis op hoge palen, voor wie hier ooit aanspoelde. Het liefst zou ik erin klimmen en wachten tot iemand me komt halen.

Het duurt uren van wandelen tot mijn tranen op zijn. Dan pas snap ik het, hoe paradoxaal het ook klinkt: huilen troost. Mijn verdriet erkennen, het verdriet voelen, dat maakt het uiteindelijk juist minder. Een half uur voor het eindpunt plof ik neer bij een strandtent. Ik bestel een groot glas cola. Mijn voeten doen pijn, mijn wangen zijn schraal. Maar vanbinnen voelt het rustiger.

De vierde dag brengt me bij een herdenkingsbankje. Op een koperen plaatje staat gegraveerd: 'Het is beter ooit iets moois te moeten verliezen, dan het nooit te hebben gehad.' Ik denk niet dat dat voor mij geldt, maar ik begrijp het als een waarheid voor anderen. Soms voelt het alsof mijn rouw niet legitiem is. Alsof ik eerst iets moet verliezen na het te hebben gekend. Een deel van mijn kinderloosheid is geen keuze, maar omdat ik er daarna alsnog voor koos het niet langer te proberen en van gedachten te veranderen,

---

DE CORRESPONDENT

Jantine Jongebloed (1987) is schrijver en freelance journalist voor onder andere Flow, NRC en Volkskrant Magazine. Haar boek 'Soms wil ik een kind' werd genomineerd voor de Amarte Literatuurprijs. September dit jaar verscheen 'Over abortus' bij Vrij Nederland, een boek met verhalen over abortus.

---

is mijn verdriet deels mijn eigen verantwoordelijkheid, denk ik. Rouwen lijkt alleen toegestaan bij dingen die buiten onze invloed om gebeuren.

Op de website van de Walk of Grief lees ik een greep uit de berichten die mensen achterlieten over waarom zij het rouwpad wandelden: 'Ik loop om het verlies van mijn baan te ervaren' en 'Ik verloor mijn vader op mijn zeventiende aan suicide' en 'Ik loop voor mijn zieke hond Bartje'. Verdriet heeft geen morele schaal of hiërarchie, besef ik. Een gemis is een gemis, ongeacht hoe het ontstond en ongeacht of het onderwerp van je gemis ooit heeft bestaan. Ik mag er ruimte voor maken. Anders sluit mijn hart zich, zoals het wandelboekje zo mooi zegt.

Op mijn laatste dag haakt mijn vriendin Florine bij me aan. Ze is net als ik bewust kinderloos (daar nooit rouwig om) en in het dagelijks leven uitvaartbegeleider. Ze ontmoet wekelijks achterblijvers, die dat al van verre zagen aankomen of die erdoor overvallen werden. Samen lopen we de laatste etappe, vanaf mijn hotel aan

VERDRIET VOELEN MAAKT HET VITEINDELIJK JUIST MINDER

zee, eerst kilometers over het strand, dan over het allerhoogste duin, het laatste stuk over de kale zandplaat met in de verte de vuurtoren waar we straks samen zullen eindigen. Het ligt hier vol gestorven meeuwen, leeggepikte dode hazen, een vergane zeehond. De dood is overal om ons heen.

"Wat is rouw eigenlijk?" vraag ik haar.

"Ik denk dat rouw een poging is te leven met een werkelijkheid die anders is dan eerst, een werkelijkheid waarin iets mist. Volgens mij is rouw de discrepantie tussen de realiteit en waar je naar verlangt."

We praten over hoe rouw je fundering kan wegslaan. Acute rouw kan in vele vormen verschijnen: verdriet, verwarring, controledrift. In haar werk als uitvaartbegeleider komt ze het allemaal tegen. "Sommige mensen vinden de maat van de servetten bij de borrel na de uitvaartdienst ineens heel belangrijk. Zoiets kan houvast geven. Daartegenover staat vaak een dwingende relativering: plotseling haarfijn begrijpen wat écht belangrijk is. Liefde. Al het andere blijkt dan onbelangrijk." Rouw kan dingen in perspectief zetten.

Ik lees mijn vriendin een tekst uit het wandelboekje voor:

'Verlies schudt ons op, breekt ons open en voegt diepte toe aan ons bestaan. Het maakt voelbaar hoe kwetsbaar we zijn als mens en dat we zoveel meer zijn dan enkel rationele wezens. Rouw onthult onze wilde natuur.'

We kijken elkaar aan. Zij neemt een duik in zee. Ik schreeuw tegen de wolken. Hand in hand rennen we een duintop af, richting de vuurtoren.

Aan het einde van mijn Walk of Grief weet ik: rouw is geen eindstation, maar een doorgang. Net als bij de sterke zee-stromen moet je er niet tegenin zwemmen, maar erin meebewegen tot de kracht afneemt. Thuis was ik door blijven gaan, het weg blijven duwen. Hier, op dit eiland, was er geen ontsnapping mogelijk. Ik kon zowel verdwalen in mijn eigen wilde natuur als me veilig voelen binnen de grenzen van het eiland. De eindeloze horizon en de lange mulle strandtocht creëerden ruimte in mijn hoofd.

Rouwpadbedenker Anemoon had gelijk: de rouw heeft geen plek gekregen, het is niet af en klaar, maar ik heb mijn verdriet wel begroet en verwelkomd. Ik voel meer ruimte in mijn lijf. Alsof ik de rouw in de week heb gelegd en het langzaam zachter wordt. ●